

Retoryka zdrowia i choroby Rhetoric of health and illness

10 (1) 2023 ISSUE EDITORS: ANNA M. KIEŁBIEWSKA, JOANNA PARTYKA

ANNA M. KIEŁBIEWSKA

INSTYTUT POLONISTYKI STOSOWANEJ, WYDZIAŁ POLONISTYKI, UNIWERSYTET WARSZAWSKI

<https://orcid.org/0000-0001-8910-396X>

a.miloszewska@uw.edu.pl

JOANNA PARTYKA

INSTYTUT BADAŃ LITERACKICH, POLSKA AKADEMIA NAUK

<https://orcid.org/0000-0003-0676-758X>

joanna.partyka@ibl.waw.pl

Retoryka zdrowia i choroby – wprowadzenie do tematu numeru Rhetoric of health and illness – a foreword

License

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 international (CC BY 4.0).

The content of the license is available at <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

ANNA M. KIEŁBIEWSKA

INSTYTUT POLONISTYKI STOSOWANEJ, WYDZIAŁ POLONISTYKI, UNIWERSYTET WARSZAWSKI

<https://orcid.org/0000-0001-8910-396X>

a.miloszewska@uw.edu.pl

JOANNA PARTYKA

INSTYTUT BADAŃ LITERACKICH, POLSKA AKADEMIA NAUK

<https://orcid.org/0000-0003-0676-758X>

joanna.partyka@ibl.waw.pl

Retoryka zdrowia i choroby – wprowadzenie do tematu numeru

Relacje tytułowych dyscyplin z niniejszego tomu są łatwo dostrzegalne, choć retoryka i nauki o zdrowiu umiejscawiane są dziś na dwóch krańcach osi wytyczającej humanistyczny i ścisły kierunek nauki. Obie te klasyczne dyscypliny mają rodowód sięgający antycznych tradycji greckich i rzymskich. Obie o charakterze wybitnie antropocentrycznym, rozwijane były równolegle w obrębie praktyki i wiedzy teoretycznej.

Pandemia covid-19 uczyniła kwestie medyczne i paramedyczne głównym tematem debaty publicznej, i to o zasięgu światowym. Postęp medycyny jest już nie tylko miarą rozwoju cywilizacji. Awansował do roli gwaranta naszej wolności i stylu życia, nic więc dziwnego, że staramy się być aktywnymi uczestnikami tejże debaty.

Obserwujemy więc w debacie o zdrowiu i chorobie mnogość dyskursów i ścieżek argumentacji. Widzimy ogromną rozpiętość stylistyczną i rozmaite podejścia do polityki informacyjnej. Możemy śledzić różnorodne metody budowania autorytetu (nie zawsze związane z *areté*, *phronesis* czy *eunoia*, niczym w medycynie starożytnej) i sposoby na uzyskanie pozornej fortunności aktów komunikacji, często odbiegające od wyznaczników takich jak *docere* czy *claritas*.

Ten niezwykle rozgałęziony aktualny ogląd retoryki w połączeniu ze zjawiskami zdrowia i choroby dyktuje główne nurty zainteresowań współczesnych badaczy i daje mnogość narzędzi przy badaniu tak dawnych „retoryk zdrowia”, jak i współczesnych. To dlatego już po pobieżnym zapoznaniu się z tematyką niniejszego numeru „Res Rhetorica” łatwo dostrzec dwa wyraźnie zarysowane wątki tematyczne. Jednym z nich jest postrzeganie zdrowia i choroby w dawnych wiekach oraz ich ujęcie w odmiennych dyskursach: formacyjnym, kaznodziejskim, funeralnym i dydaktycznym. Drugi, szczególnie interesujący dla naszych Autorów aspekt retoryki zdrowia i choroby związany jest ze zjawiskami współczesnymi: analizie poddano opis funkcjonowania systemu ochrony zdrowia, wymowę blogów

poruszających temat chorób onkologicznych oraz retorykę przekazów publicznych w okresie pandemii covid-19.

Tom „Retoryka zdrowia i choroby” otwieramy artykułem Anny Kapuścińskiej-Jawary pt. „Choroba jako mistyczne uzdrowienie – trzy wczesne świadectwa retoryki naprawczej w judeo-hebrajskim i judeo-chrześcijańskim dyskursie formacyjnym”. Studium stanowi polski głos w dyskusji na temat – niezbyt dobrze jeszcze rozpoznanych – możliwości, jakie oferuje paradygmat retoryki naprawczej w połączeniu z tradycyjną analizą retoryczną. Autorka podąża tropem retoryki naprawczej poprzez dzieła klasyków, takich jak Platon czy Sokrates.

Po innego rodzaju klasykę sięgnęła Małgorzata Ciszewska, która w swoim artykule „Pochwała medyka. Mowa Jana Zamoyskiego na pogrzebie Gabriela Falloppia, anatoma (1562)” analizuje klasyczny gatunek retoryczny, jakim jest świecka *oratio funebris* na przykładzie mowy wygłoszonej w XVI wieku na pogrzebie znanego anatoma. Publikacja przedstawia analizę wyborów dokonanych przez mówcę w zakresie retorycznej inwencji i amplifikacji pochwały.

Równie dobrze rozpoznany gatunek, dialog, wybrała do swoich badań Klaudia Koczur-Lejk, autorka artykułu zatytułowanego „Religia kontra medycyna w dialogu Jana z Bakova”. Opracowanie wprowadza ciekawą perspektywę piśmiennictwa staroczeskiego; czytelnik śledzi w utworze spór z układem ról o charakterze dydaktycznym. W utworze Jana z Bakova dyskusję prowadzą doktor medycyny i rezolutny chłop, a ich strategie retoryczne i wynik zatargu – mogą zaskakiwać.

Zjawiskiem choroby jako dogodnym źródłem inwencji dla duchownych zajęła się z kolei Marzena Walińska w swoim artykule „Choroby ciała i duszy w perswazji kaznodziejskiej”. Bogaty materiał badawczy z XVII i początku XVIII wieku dostarczył między innymi przykładów niejednoznacznego wartościowania zdrowia i choroby. Duchowni skwapliwie dostosowywali swoją wymowę do potrzeb bieżącej sytuacji: choroba mogła być interpretowana nie tylko jako kara boska, mogła też być „czyśćcem za życia”, pozwalała wykupić się od mąk pośmiertnych.

Za wspomniany czyściec (a w wielu wypadkach będzie to eufemizm), można niewątpliwie uznać doświadczenie chorób, do których nawiązuje autorka kolejnego artykułu, Magdalena Hawrysz. W publikacji „Funkcje retoryczne i ich rola w kształtowaniu wyobraźniowej wspólnoty pacjentów onkologicznych” możemy na licznych, obrazowych przykładach prześledzić, w jaki sposób budowany jest perswazyjny potencjał blogów onkologicznych – z perspektywy klasycznej triady: *logos*, *etos*, *patos*.

Także komunikację internetową – tym razem źródłem materiału stał się portal związany z renomowanym miesięcznikiem dla kobiet – wzięła na retoryczny warsztat Magdalena Pataj. „Retoryczne ukształtowanie komunikatów dotyczących zdrowia na portalu ‘Twój Styl’” to opracowanie koncentrujące się na językowych

i pozajęzykowych środkach służących perswazji. Autorka nakreśliła w ten sposób strategię komunikacyjną, służącą pozyskiwaniu odbiorców przez autorów tekstów.

Swoje badania osadziła w materii publicystycznej również Magdalena Piechota. Jej studium „Poetyka exemplum w reportażu Pawła Kapusty ‘Pandemia’” to analiza retoryczna całego tomu reportażu, poświęconych pandemii widzianej oczyma pracowników ochrony zdrowia. Autorka bada reportażowe subnarracje, będące w istocie oddaniem głosu „niesłyszalnym”, i to, w jaki sposób realizują one exemplum dla tworzenia indywidualnych obrazów rzeczywistości. Dostrzega w nich też istotny głos w publicznej debacie na temat przebiegu pandemii i oceny działania systemu ochrony zdrowia.

Ciemniejszą stroną ścierania się różnych poglądów na pandemię i jej społeczne skutki zajęły się Bernadetta Ciesek-Ślizowska i Wioletta Wilczek. W artykule „Jude Niedziel, dr Mengele, covidowe hitlerki – językowe środki dyskredytacji przeciwnika w dyskursie sceptyków wobec szczepień przeciw covid-19” Autorki badają korpus 3650 wypowiedzi zamieszczonych na portalu społecznościowym Facebook. Analiza ukazuje, w jaki sposób używane przez strony sporu inwektywy aktualizują kategorie swojego/obcego oraz służą retorycznemu konstruowaniu postaci Wroga.

W dziale „Varia” zapraszamy do lektury studium estetycznego Iwony Loewe pt. „Badanie kategorii estetycznych w dyskursie telewizyjnym”. Autorka przygląda się warstwom językowym w wybranych gatunkach telewizyjnych i poszukuje w nich sposobów realizacji strategii estetycznych, wypełniających cel retoryczny.

Michał Mokrzan natomiast w artykule „Czas poróżnienia: polityka zatargu o strategię polityczną wobec pandemii covid-19” prezentuje wnioski z analizy retorycznej, w której wykorzystuje koncepcję poróżnienia Jean-François Lyotarda oraz pentadę dramatystyczną Kennetha Burke’a. Autor poszukuje odpowiedzi na pytania: jakie elementy tworzą dramat społeczny, czego dotyczy działanie i na jakiej scenie się rozgrywa, kim są postaci, środki ich działania i cele.

Na zakończenie polecamy uwadze recenzję książki *Populist Rhetorics Case Studies and a Minimalist Definition* (red. C. Kock, L. Villadsen, Palgrave Macmillan 2022) przygotowaną przez Agnieszkę Kampkę.

Zapraszamy do lektury!